

ДЕМУЗ
Інна Олександрівна,
доктор історичних наук, доцент,
завідувач кафедри документознавства
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
demuz_inna@ukr.net
(м. Переяслав-Хмельницький)

ЛІТЕРАТУРНО-ПУБЛІЦИСТИЧНА БІОГРАФІКА П. СТЕБНИЦЬКОГО ЯК СКЛАДОВА ЙОГО НАЦІОНАЛЬНО-ІДЕНТИФІКАЦІЙНИХ ВІЗІЙ ¹

У статті окреслено внесок Петра Стебницького – українського книговидавця, публіциста, письменника, державного діяча у розвиток такого жанру як біографіка, проаналізовано його літературно-публіцистичні праці, присвячені персоналіям.

Поряд із проблемно-хронологічним, порівняльно-історичним та описовим методами дослідження у статті використовувалися також біографічний метод, контент-аналіз та джерелознавча критика.

Розглядаємо літературно-публіцистичну біографіку П. Стебницького як інструмент саморефлексії у питаннях вибору національної та світоглядної ідентичності.

Встановлено, що П. Стебницький не займався біографістикою в академічному сенсі, тобто він не створив жодної наукової чи науково-популярної (інтелектуальної) біографії. Як засвідчив аналіз, він звертався переважно до літературно-публіцистичних біографій та біографічної белетристики. Серед існуючих жанрів біографістики у доробку діяча виявлені біографічні нариси, проблемно-біографічні нариси, некрологи, а також спогади, матеріали до біографії, рецензії. Серед персоналій, до яких звертався П. Стебницький, слід назвати: М. Драгоманова, П. Куліша, І. Котляревського,

¹ Дослідження проведено за фінансової підтримки Наукового Товариства ім. Т. Шевченка в Америці (Стипендійний фонд ім. Юрія Кузіва).

Б. Грінченка, Д. Мордовця, М. Ковалевського, Ф. Вовка, В. Доманицького, О. Русова, А. Свидницького, О. Стороженка, Ю. Словацького та ін.

Ключові слова: Петро Стебницький, літературно-публіцистична біографіка, біографічна белетристика, біографічні нариси, некрологи, спогади, національна ідентичність.

LITERARY-PUBLICISTIC BIOGRAPHICA OF PETRO STEBNYTSKYI AS A CONSTITUENT OF HIS NATIONAL IDENTIFICATION

DISCUSSIONS

The paper describes the contribution of a Ukrainian book publisher, publicist, writer, statesman Petro Stebnytskyi in developing such a genre as a biographica. The author analyzes his literary-publicistic works devoted to figures.

The problem-chronological, comparative-historical and descriptive methods of research as well as the biographical method, content analysis and source-criticism have been used in the article.

The author considers the literary-publicistic biographica of Petro Stebnytskyi as an instrument of self-reflection of the choice of national and ideological identity.

It was established that Petro Stebnytskyi did not engage biographistica in the academic meaning and therefore he did not write any scientific or popular scientific (intellectual) biography. The analysis has shown that he mainly studied literary-publicistic biographies and biographical fiction. Among the existing genres of biographistica in his works were found biographical and problem-biographical essays, necrologues, as well as memoirs, materials to the biography, reviews. Petro Stebnytskyi described many figures among whom were M. Drahomanov, P. Kulish, I. Kotliarevskyi, B. Hrinchenko, D. Mordovets, M. Kovalevskyi, F. Vovk, V. Domanytskyi, O. Rusova, A. Svydnytskyi, O. Storozhenko, Yu. Slovatskyi and others.

Key words: *Petro Stebnytskyi, literary-publicistic biographica, biographical fiction, biographical essays, necrologues, memoirs, national identity.*

ЛИТЕРАТУРНО-ПУБЛИЦИСТИЧЕСКАЯ БИОГРАФИКА

П. СТЕБНИЦКОГО КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ ЕГО НАЦИОНАЛЬНО- ИДЕНТИФИКАЦИОННЫХ ВИЗИЙ

В статье очерчен вклад Петра Стебницкого – украинского книгоиздателя, публициста, писателя, государственного деятеля в развитие такого жанра как биографика, проанализированы его литературно-публицистические наработки, посвященные персоналиям.

Наряду с проблемно-хронологическим, сравнительно-историческим и описательным методами исследования в статье использовались также биографический метод, контент-анализ и источниковедческая критика.

Рассматриваем литературно-публицистическую биографику П. Стебницкого как инструмент саморефлексии в вопросах выбора национальной и мировоззренческой идентичности.

Установлено, что П. Стебницкий не занимался биографистикой в академическом смысле, то есть он не создал ни одной научной или научно-популярной (интеллектуальной) биографии. Как показал анализ, он обращался преимущественно к литературно-публицистическим биографиям и биографической беллетристике. Среди существующих жанров биографистики в активе деятеля обнаружены биографические очерки, проблемно-биографические очерки, некрологи, а также воспоминания, материалы к биографии, рецензии. Среди персоналий, к которым обращался П. Стебницкий, следует назвать: М. Драгоманова, П. Кулиша, И. Котляревского, Б. Гринченко, Д. Мордовца, М. Ковалевского, Ф. Вовка, В. Доманицкого, А. Русова, А. Свидницкого, А. Стороженко, Ю. Словацкого и др.

Ключевые слова: *Петр Стебницкий, литературно-публицистическая биографика, биографическая беллетристика, биографические очерки, некрологи, воспоминания, национальная идентичность.*

На сьогоднішній день біографічна література та біографічні науково-популярні твори залишаються значною, проте найменш науково обґрунтованою лакуною. За останні кілька десятиліть суттєво зріс інтерес до обговорення і тлумачення концептуальних і методологічних принципів біографістики. «Біографічний поворот» в гуманітаристиці пов'язаний, перш за все, з кардинальною зміною концептуальних основ гуманітарного знання, відмовою від панування об'єктивістських моделей соціокультурного буття, зростанням інтересу до індивідуально-особистісного виміру соціального існування. Практично весь комплекс наук про людину наразі знаходиться в пошуку нових «антропологічних проєктів», тому унікальний біографічний та автобіографічний досвід виявляється дуже доречним і актуальним.

У даній розвідці спробуємо окреслити внесок П. Стебницького (1862–1923 рр.), книговидавця, публіциста, письменника, державного діяча у розвиток такого жанру як біографіка, проаналізувати його літературно-публіцистичні праці, присвячені персоналіям. Поряд із цим, розглядаємо зацікавлення громадського діяча біографістикою як прояв його власних національно-ідентифікаційних візій, адже, як відомо, історична пам'ять тісно пов'язана з проблемою культурної ідентичності кожної нації, національної приналежності,

врешті-решт є запорукою її етнічного самозбереження. У даному випадку, вважаємо літературно-публіцистичну біографіку П. Стебницького його власною рефлексією у питаннях вибору національної та світоглядної ідентичності. Постать П. Стебницького на сьогоднішній день вивчає когорта сучасних дослідників – А. Борець, Т. Варава, І. Демуз, Т. Демченко, Л. Дубровіна, Н. Зубкова, С. Іваницька, Л. Кузьменко, Г. Макар, Н. Миронець, Г. Солоіденко, І. Старовойтенко, О. Степченко, Л. Фурсенко та ін.

У цілому ж, дана тема важлива і в площині національної ідентичності. Сьогодні українська нація легітимована, підтвердженням чому є державна незалежність країни. Проте наша держава активно інтегрується до європейського простору, внаслідок чого має поряд з прийняттям європейських цінностей зберегти й власну національну ідентичність. Збереження Україною власної тожсамості є умовою її політичної, територіальної та державної цілісності, а невикристалізована національна ідентичність може загрожувати повною денационалізацією. Звернення ж до ретроспективи вивчення метанаративів як окремих репрезентантів національного середовища, так і національних спільнот чи засобів масової комунікації могло б виявитися плідним у сенсі встановлення механізмів формування національного самовизначення та їх концептуального осмислення.

Саме у період з середини ХІХ до 30-х рр. ХХ ст., на думку Т. Дзюби, можливо простежити теоретично-публіцистичне устаткування феномену «національна ідентичність» (виникнення і функціонування усього комплексу понять, пов'язаних із нею, як-от національна ідея, нація, національне самоусвідомлення тощо). Саме цей період – фаза осягнення українцями себе як нації, з першими спробами державності включно, яка оприлюднюється і сфокусовується у медійному корпусі текстів; саме ця доба акумулювала оригінальних та найяскравіших в історії творення української духовності публіцистів-мислеників [6, с. 10], до яких зараховуємо і П. Стебницького.

Його публіцистичний і науковий доробок загалом присвячений питанням національних рухів та державного будівництва в Україні на початку ХХ ст.,

проте періодично поповнювався й життєписами відомих людей. Публіцист цікавився дослідженнями життєвого і творчого шляху українських політичних і громадських діячів, письменників, видавців; цей доробок, як правило, втілений у формі опублікованих статей, нарисів, некрологів, спогадів або ж залишився у рукописних чернетках. Характер цих праць переважно інформативно-популярний, насичений власними емоційними характеристиками, ідеалізацією чи критикою тих чи інших персоналій.

Погоджуємося з С. Іваницькою, що П. Стебницький не захоплювався біографістикою в академічному сенсі. Діяч писав найчастіше про своїх сучасників – Василя Миколайовича Доманицького, Олександра Олександровича Русова, Федора Євгеновича Корша, Максима Максимовича Ковалевського, Федора Кіндратовича Вовка, Миколу Федоровича Федоровського, Стефаніду Стефанівну Караскевич, Бориса Дмитровича Грінченка, Дмитра Лукича Мордовця та ін.; аналізував діяльність Пантелеймона Олександровича Куліша, Івана Петровича Котляревського [9, с. 281].

Слід зазначити, що громадський діяч, як правило, не подавав т. зв. «сухих» біографій (які складаються з сукупності фактів життя людини, викладених переважно у хронологічній послідовності); він представляв біографічний твір із залученням «цікавих життєвих історій». Його біографічні нариси часто презентували громадянські, політичні чи літературні уподобання персонажів; предметом опису були, як правило, інтелектуальна, творча діяльність, боротьба, подвижництво, просвітництво на тлі історичних подій епохи. Метою цих нарисів вважаємо, перш за все, популяризацію знань про українських духовних та політичних лідерів. Окрім того, звернення діяча до біографіки було пов'язане з його професійною діяльністю в останні роки життя (П. Стебницький у 1921–1923 рр. очолював Постійну комісію для складання словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (пізніше – Комісія для складання біографічного словника діячів України), створену при Українській Академії наук. З 1919 р., коли Комісію було лише створено, діяч входив до її складу як

редактор відділу діячів XIX ст. За повідомленням Т. Варави, робота даної Комісії розвивалася в трьох напрямках: 1) складання списку осіб, біографії яких повинні ввійти до Словника; 2) перегляд джерел і складання до них бібліографічних покажчиків; 3) складання біографічних довідок на перші літери алфавіту. На посаді редактора відділу П. Стебницький застосовував раціональну методику опрацювання джерел, завдяки якій вдалося на 8 січня 1920 р. переглянути 29 назв джерел, 100 книжкових видань і журналів за багато років, укласти 4000 карток [4, с. 104, 108]).

Поряд із цим, біографіка слугувала й засобом саморефлексії П. Стебницького.

Перш за все звернемося до засадничих у даному контексті понять для чіткої кваліфікації біографіки публіциста, цікавої як у розрізі інструмента саморефлексії, так і в жанровому розрізі.

Наразі *біографіку* визначають як сукупність творів біографічного спрямування (наукова, літературна, публіцистична, словниково-довідкова біографіка) (за О. Харитоненко). *Публіцистична біографіка*, на думку дослідниці, – це сукупність творів біографічного спрямування, створених за допомогою засобів художньо-публіцистичного відображення дійсності [43, с. 25]. А *літературна біографіка* – не лише життєпис буття і творчості митця, а й поняття значно ширше: це листи, мемуари, просопографія, – все те, що може бути причетним до цілісного розкриття особистості (за Л. Ревою).

Літературна біографія трактується у двох значеннях: 1) біографія письменника; 2) життєпис відомої історичної персони, зроблений іншою особою з опорою на документи, свідчення, соціокультурні та історичні факти того часу; таким творам притаманне глибоке занурення в духовний світ зображуваної особи, а також поєднання вимислу й домислу, але здебільшого в тій мірі, в якій вони не спотворюють конкретно-історичний фактаж [14, с. 61; 42, с. 155–156]. Атрибутивними ознаками жанрової моделі літературної біографії (за О. Харитоненко та В. Марінеско), є реконструювання життєвих колізій певної особи на фоні історичного контексту, сюжетність, залучення

різних наративних алгоритмів, наявність вимислу, присутність автора (інтерпретація фактів життя протагоніста на основі авторських світоглядних позицій), глибоке занурення в духовний світ зображуваної особи [42, с. 156]. Загалом, у процесі написання такого твору об'єкт реальної історії перетворюється на об'єкт авторської рефлексії, у якій важливу роль відіграє естетичний імператив – свідоме прагнення автора біографії відтворити життя реальної особистості так, щоб вона була і цікавою для реципієнтів, і приносила естетичне задоволення [14, с. 61].

Погоджуємося з В. Марінеско, що *літературні біографії* мають схожість з мемуаристикою (коли справа стосується сучасників автора біографії), адже й мемуари і біографіка – це суб'єктивне осмислення історичних подій чи життєвого шляху відомої особи, здійснене у художній формі з залученням справжніх документів певного часу, глибоким співвіднесенням власного духовного світу з внутрішнім світом героїв, соціальною та психологічною природою вчинків [14, с. 61].

Усі творчі пошуки письменника-біографа спрямовані на реконструкцію життєвих колізій певного героя на фоні історичного контексту. Ця орієнтація на глибинний психологічний аналіз особистості обумовлює конструювання текстової тканини на рівні сюжету, системи образів. Важливим елементом літературної біографії є також глибоке занурення у психологічний світ особистості – саме цим обумовлена особлива манера художньої репрезентації; крім того, неодмінною характеристикою літературної біографії виступає суб'єктивізм автора, адже факти і події з життя протагоніста інтерпретуються ним на основі власних світоглядних позицій шляхом застосування стратегій художнього письма. Отже, використання прийомів белетризації (деталізація історичного контексту, психологізація образів персонажів, залучення різних наративних алгоритмів) є невід'ємною складовою такої біографії [14, с. 61].

Н. Торкут і В. Марінеско подають ще одне не менш цікаве визначення *літературної біографії*, використовуване О. Галичем, – це специфічне міжродове жанрове утворення, однією з ознак якого є творче змалювання

життєвого шляху конкретно-історичної особи, реалізоване на основі справжніх документів і подій свого часу з глибоким зануренням письменника в її духовність і внутрішній світ, соціальну та психологічну природу історичних діянь [41, с. 5]. З іншого ж боку, дослідниці пропонують у лоні біографістики, поряд із літературною біографією, виділяти й *біографічну белетристику* [41, с. 6]. Белетристика позначає легку, жваву, розважальну, доступну, «формульну» розповідь про якусь подію чи наукову проблему, відому постать з метою її популяризації, здебільшого розраховану на «наївного» реципієнта; вважається різновидом масової літератури (за Ю. Ковалівим).

Саме вищезазначені ознаки притаманні й біографічним пошукам П. Стебницького. Тобто це ще раз доводить, що не варто говорити про *наукові та науково-популярні біографії* («дослідження людини науки засобами самої науки»), адже П. Стебницький їх не створював. Відкритим залишається також питання про можливість створення публіцистом *«інтелектуальної біографії»* – як різновиду наукової (зокрема, інтелектуальної біографії М. Драгоманова як представника соціогуманітарного наукового співтовариства) (більш детально про співвідношення наукової та інтелектуальної біографій див. у: [13]).

Екстраполюючи ролі автора у структурі оповіді творів із біографічною модальністю, запропоновані О. Харитоненко [43, с. 23], вважаємо, що роль П. Стебницького у його біографічних нарисах зводилася переважно до ролей *«автора-експерта»*, коли він коментував описані факти біографії і висловлював свої судження щодо них; *«прихованого автора»*, – проявляючи себе лише в прямих чи завуальованих оцінках протагоніста; *«автора-персонажа»*, «вмонтовуючи» себе в структуру оповіді епізодами знайомства з протагоністом, ліричними відступами, порівняннями; рідше – у ролі *«автора-дидакта»*, сприймаючи свій твір як повчальну історію і прямо заявляючи про це у кінці твору.

Отже, як засвідчує аналіз, П. Стебницький звертався переважно до **літературно-публіцистичних біографій та біографічної белетристики**. Серед існуючих жанрів біографістики (біографічна стаття, біографічне есе, життєва

історія, біографічний нарис, проблемно-біографічний нарис, просопографічний портретний нарис, «парадний» портретний нарис, подорожньо-біографічний нарис, інтерв'ю-біографія, мемуари, спогади, щоденник, матеріали до біографії тощо) у доробку діяча присутні переважно **біографічні нариси, проблемно-біографічні нариси, некрологи, а також спогади, матеріали до біографії, рецензії.**

Щоб зрозуміти мотиви звернення П. Стебницького до тих чи інших постатей української історії/письменства, необхідно прослідкувати еволюцію національної ідентичності самого діяча. Як вважав А. Борець, тексти П. Стебницького були складовою українського національного дискурсу, який протиставляв себе імперському [2, с. 62]. Будучи учасником (а часто й засновником) фактично всіх українських організацій у Петербурзі, публіцист у той же час працював чиновником імперської установи, міністерства фінансів, причому на високій посаді; у повсякденному спілкуванні він уживав дві мови – російську й українську – і першою, звісно, послуговувався значно частіше [2, с. 91].

У студентські роки П. Стебницький počував себе «общеросом» і попри близькість з «товаришами-українцями» (очевидно, «національно свідомими») не вірив і не бачив розумних підстав для «національного відродження». Водночас П. Стебницький засвідчував наявність у нього в той період «зародку деяких місцевих інтересів» [2, с. 94], що означало загальноруську ідентичність молодого П. Стебницького. Це нагадувало ідентичність українських романтиків першої половини ХІХ ст., які безконфліктно поєднували лояльність до імперії з регіональним (провінційним) патріотизмом і прагненням досліджувати фольклор та історію рідного краю [2, с. 95]. Різка зміна ідентичності в П. Стебницького, судячи зі спогадів С. Єфремова, відбулася наприкінці 1880-х років. Сам публіцист пов'язував її з відвідинами вистав трупи М. Кропивницького, яка гастролювала в Петербурзі під час сезону 1886-1887 рр. Поняття «Малоросія» для нього до 1905 р. було абсолютно прийнятним, про що свідчить і те, що етнонімом «Малорос» публіцист

послугувався як псевдонімом (с. 98). Лояльність до нації у П. Стебницького продовжувала співіснувати з лояльністю до імперії як спільної вітчизни. Його статті цього періоду цілком вписувалися в дискурс українофільства. Характерно, що в цей же час він долучився до створеної петербурзької Громади, більшість у якій склали саме українофіли (Д. Мордовець, П. Житецький, К. Білиловський та ін.) [2, с. 99].

І лише після революції 1905 р. відбулася чергова зміна в ідентичності П. Стебницького. Відправною точкою для його розуміння можуть стати праці публіциста, у яких він утверджує український національний рух як легітимного виразника інтересів українського народу. У цих творах П. Стебницький відкрито виступав проти тези про єдиний руський народ. Одним із головних аргументів легітимації українського руху стала давня державна традиція України [2, с. 99]. Розширився й зміст «українського питання», яке після 1905 р. вже не обмежувалося визнанням окремішності української мови, а охоплювало великий спектр політичних, економічних та інших вимог. Характерно й те, що П. Стебницький відмовився від етронімів «Малоросія»/«малоруський» на користь «Україна»/«український». Після 1905 р. П. Стебницький дистанціювався від українофільства, яке висувало виключно культурні вимоги. Натомість він не тільки порушував політичні проблеми у своїх публіцистичних творах, а й брав активну участь в українському політичному житті [2, с. 100].

Таким чином, як стверджує А. Борець, національна ідентичність П. Стебницького пройшла три етапи. У перший період, до кінця 1880-х рр., основною була стратегія субституції: його домінуюча загальноруська ідентичність співіснувала із малоросійською (т. зв. «специфічною гібридною ідентичністю»). Під час другого періоду, до 1905 р., переважала стратегія ідентифікації: П. Стебницький, очевидно, «уявляв» українську націю й ототожнював себе з нею. Нарешті, третій період, після революції 1905 р., пов'язаний із запровадженням у Російській імперії, хоч і слабого конституціоналізму. Поява можливості легальної політичної діяльності, мережі української преси, очевидно, спричинили зміни в національній ідентичності

П. Стебницького й спонукали його до активної діяльності (висунення політичних вимог надання Україні автономії) [2, с. 103].

Отож, одними з перших, не рахуючи короткі розвідки в пресі про І. Котляревського [17], М. Драгоманова [7] і Т. Шевченка [15], були підготовлені нариси про Данилу Лукича Мордовця (Сліпченка-Мордовця, Мордовцова, Мордовцева; 1830-1905 рр.) – історика, письменника, чиновника (дійсного статського радника), громадського діяча, з яким П.Стебницького поєднувала кількарічна робота в «Благодійному товаристві з видання загальнокорисних і дешевих книг» зокрема та в петербурзьких громадських колах загалом.

Стаття «З архіву Д. Л. Мордовця» [29], опублікована в журналі «Україна» у 1907 р. – одна з перших спроб окреслити підходи до вивчення феномену Мордовцева, а саме тієї ролі, яку він відіграв в українському літературному русі. За словами Л. Буряк, П. Стебницький позиціонував цього діяча як важливу постать українського руху, котра мала зайняти чільне місце у національному пантеоні; це була постать, пам'ять про яку належало плекати, а діяльність досліджувати [3, с. 136]. Крім того, П. Стебницький з притаманною йому гострою проникливістю і талантом передбачення одним з перших усвідомив, що творча спадщина Д. Мордовця – це пласт, без якого неможливо уявити український культурний простір другої половини ХІХ ст. [3, с. 138]. Ставлення до нього публіциста було напрочуд виваженим, теплим і попросту людяним; він сприймав Д. Мордовця, його творчість та діяльність у контексті суспільно-політичних процесів, характерних для тогочасного російсько-імперського простору. П. Стебницький створив образ «симпатичного дідуся», у якого домінували чуйність, безкорисливість, патріотизм [3, с. 139–140]. Д. Мордовця було вдало презентовано як популярного літератора і корисного для української справи діяча, котрий зміг зберегти гарні стосунки з різними, навіть протилежними за ідейними міркуваннями літературними і громадськими колами [3, с. 142]. Л. Буряк переконана у спільності наукових інтересів двох

лідерів петербурзьких українців, які переймалися сюжетами культурно-політичних взаємовпливів в українському соціумі [3, с. 149].

Крім того, в рукописному біографічному нарисі про Д. Мордовця П. Стебницький називав його «російсько-українським письменником», для якого «російська література – це була його професія, де він був вдома, до української мови він звертався лиш зрідка, наче в гості, щоб одвести душу в ароматах рідної землі» [25, арк. 1]. Біограф досить високо оцінив літературну творчість письменника. Зокрема, одними з кращих праць названі оповідання «Солдатка» і «Дзвонарь», написані в Саратові; з історичних розвідок – солідна праця «Политическое движение русского народа». Показовим стало звернення до творчості Д. Мордовця 1880-х рр., коли він апелював до рідної тематики: зокрема, озвався брошурою «За крашанку – писанка» на Кулішеву «Крашанку». Так, Д. Мордовець зі щирим жалем, але зі влучними докорами доводив хибність виступів П. Куліша щодо політики польсько-української згоди, пояснював відчуження українського громадянства провинами самого П. Куліша, а перш за все його пихою і безмірним самолюбством [25, арк. 4]. Ліричні нариси-фантазії Д. Мордовця «Сон не сон», «Скажи місяченьку», «Із уст младенців», на думку П. Стебницького, також містили українські сюжети. Українським писанням Д. Мордовця, на думку його біографа, окрім привабливого ліризму й глибокого почуття любові до рідного краю, притаманна ще й бездоганна мова; «з цього погляду твори Мордовця стоять на зразковій висоті, поруч з писаннями кращих українських класиків. В цій прекрасній формі, яку давав Мордовець своїм писанням, виявились наслідки його юнацького інтересу до народної творчості» [25, арк. 6].

Російськомовну історичну белетристику П. Стебницький оцінював вкрай низько. У цілому ця спадщина письменника «невелика числом, не дуже вона цінна і вартістю»; «в ранніх оповіданнях Мордовець по тону і манері наслідує Марка Вовчка; його фантазіям на політичні теми шкодить одноманітна і набридлива манірність» [25, арк. 5]. Навіть повість «Палій» («дуже

тенденційна») і поема «Козаки і море» («юнацький твір», який не має «літературної вартості») не справили особливого враження на П. Стебницького.

Оцінюючи особисті якості Д. Мордовця, письменник-біограф наголошував, що той «по натурі не був політичним борцем, ухилився від конфліктів з реальною дійсністю», людина лагідної вдачі, схильний до зваженої кабінетної праці, у його світогляді переважали поступові, виважені ідеї, припорошені ліризмом; «українська національна ідея ...не могла зайняти центрального місця в світогляді Мордовця» [25, арк. 6]. Наголошуючи на певній російсько-українській двоїстості Д. Мордовця, П. Стебницький переконаний, що саме потреба душі на перший план висувала українську частину його природи. Оточення Д. Мордовця вбачало в його особі своєрідного «патріарха української ідеї», а урядові кола ставились до нього досить лояльно, визнавали за офіційного представника «української колонії Петербурга» [25, арк. 8, 9].

Тобто у даному нарисі зроблено акцент на еволюції світогляду Д. Мордовця, в якого бриніла «нота каяття перед земляками, що він мало робив для української справи» [25, арк. 10]. У результаті, як вважав П. Стебницький, у боротьбі тих двох національних елементів, з яких складалась натура письменника, Україна нарешті перемогла. Вбачалася своєрідна болюча логіка в описі факту його смерті: «смерть застигла його гуляючи, зненацька, самотнього, без родичів і земляків і поки люди натрапили на його тіло, то чиїсь хижацькі руки хазяйнували в його кишенях. З цього погляду кінець Мордовця був символічний: немов російська чужина через те прийняла умираючого так негостинно, що це вмирав уже не славетний російський письменник Мордовцев, а старенький, благий український «дідусь», котрий забрів мандруючи на чужину, а за пазухою все ж ховав на гайтані грудку рідної землі» [25, арк. 11].

Не складно помітити між рядками даного біографічного нарису поступове дистанціювання самого П. Стебницького від українофільства й культурництва до національно-зорієнтованого образу рідної України, яке спостерігалось після

1905 р. У цьому сенсі дані дописи П. Стебницького є доволі знаковими та показовими.

До цього періоду відносимо й рукописну працю про Олексія Петровича Стороженка (1806-1874 рр.) – українського письменника, етнографа, драматурга [33]. П. Стебницький зарахував О. Стороженка до категорії «помітних робітників на ниві рідної науки і письменства», які, залишаючись «добрими російськими патріотами» і совісно виконуючи офіційну – адміністративну чи військову – службу, народну творчість, рідну мову та літературне слово мали за своєрідний відпочинок, захист, притулок, «де вони могли себе почувати вільно, без мундира, в своїй хаті і в рідній атмосфері. Це була їх душевна потреба... І з того в кожному разі виходила користь для України» [33, арк. 1]. За традицією біограф прослідкував формування світогляду письменника, відзначаючи, що той виявляв велику ворожнечу до поляків, брав участь у виданні «націоналістичного» та «реакційного» російського щомісячного історико-літературного журналу «Вестник Западной России», навіть обстоював запровадження російської мови в церковні відправи католиків західних губерній, як один зі способів боротьби з полонізмом [33, арк. 2-3].

Поряд із класичною біографією П. Стебницький вибудував і літературний портрет письменника, сам виступаючи в якості потужного літературного критика, професійно оцінюючи спадщину О. Стороженка. На думку П. Стебницького, той кохався в народних оповіданнях, легендах і «скарбах народної фантазії» ще з юнацьких літ; беручи участь у військових походах, він мав можливість збирати унікальні спогади людей. «Все, що написав Стороженко, має в своїй основі матеріал, позичений з народних уст, але помистецьки перероблений автором. Блискуча, колоритна форма, широке використання скарбниці живої народної мови, яскравий, соковитий юмор – це ті властивості оповідань Стороженка, які зберегли їм почесне місце в історії українського письменства» [33, арк. 4]. Проте поряд з високою оцінкою творчості письменника П. Стебницький докоряв у тому, що його твори часто

справляли враження анахронізму, він ніби «спізнився з своїми літературними виступами» [33, арк. 2], що «глибшого літературного значіння твори Стороженка не мають; він опрацьовує вже готовий продукт народної творчості і не береться за власні спостереження над життям і людьми» (арк. 4). Загальний характер творчості О. Стороженка – його романтизм, нахил до ідеалізації українського побуту, історії; навіть його записи від «самовидців» так само мають не реальний побут старих часів, а ідеалізоване Запорожжя і трохи театральних запорожців. Той самий характер має і одинока п'єса Стороженка «Гаркуша», – «плоха по структурі і наївна по виведеним типам» [33, арк. 10].

Найсильнішим твором О. Стороженка П. Стебницький вважав «Марка Проклятого» – «вільну обробку теми про великого грішника», яку автор мислив «завданням життя». Проте і цей твір біограф назвав «не доведеним до кінця, нерівним і неоднотипним», «штучне сполучення фантастики з історією» [33, арк. 5]. Характерними, на думку П. Стебницького, були й віршовані спроби О. Стороженка, надруковані після його смерті, – байки «Кури та собака», «Чоловік та жито» – зовсім необроблені по формі, але цікаві по змісту» [33, арк. 6]. Аналізуючи ці байки, П. Стебницький заключає, що «думки про людську долю не були чужими для душі Стороженка, але ця спроба торкнутись болючого місця в житті рідного краю зосталась в первісним несміливим нарисі і в люди не пішла» [33, арк. 7].

Показовим є той факт, що біограф звернувся й до політичного вірша у спадку О. Стороженка, уривку, який був записаний в альбомі пані Милорадович: «Була гарна наша Мати, / Значна, сановита, / Синім небом завітчалась, / З степу сукню мала, / Лісами вбиралась / І стяжкою блакитною / В коси Дніпр вплітала. / Була гарна наша Мати, / Пишна, величава, / В Случі оченьки вмивала, / В Чорнім морі ніжки, / І від Дону до Карпат / Слала собі ліжко...» [33, арк. 7-8].

П. Стебницький постійно акцентував увагу на неспроможності О. Стороженка вийти з «зачарованого кола вражень минулого», а це, в свою чергу, виправдовувало в його очах оточуючу його дійсність – «в російській

державності він до останніх часів бачив лиш природну охорону України від одвічного ворога – Польщі» [33, арк. 8-9]. Поряд із цим П. Стебницький критикує О. Стороженка за те, що він змирився з таким становищем України, опустивши руки, застрягнувши в романтизмі минулого, «втішався величавим минулим, віддаючи сучасність на волю богу і царську» [33, арк. 9]. Саме в цих рядках чітко прослідковується позиція самого П. Стебницького до рішучих дій щодо долі України. (Детальніше про оцінку постаті та творчості О. Стороженка див. у публікаціях О. Пойди, зокрема: [16; та ін.]).

До жанру некрологів, спогадів, рецензій належать, наприклад, дописи П. Стебницького, присвячені Василю Миколайовичу Доманицькому (1887-1910 рр.) – літературознавцю, історику, етнографу, кооператору та громадському діячу [34]; Максиму Максимовичу Ковалевському (1851-1916 рр.) – українському (за походженням) правнику, соціологу, історику, суспільному та політичному діячу [19]; Олександровичу Русову (1846-1915 рр.) – земському статистику, етнографу, фольклористу і громадському діячу [20]; Федору (Хведору) Кіндратовичу Вовку (Волкову) (1847-1918 рр.) – антропологу, етнографу, археологу, громадському діячу [27; 37-39]; князю Костянтину Костянтиновичу Романову (1858-1915 рр.) – члену Російського Імператорського дому, президенту Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук, поету, перекладачу і драматургу [35]; Юлію (Юліушу) Словацькому (1804-1849 рр.) – польському поету і драматургу, якого за традицією зараховують до національних поетів-пророків польської літератури поряд з Адамом Міцкевичем і Зигмунтом Красінським [24]; та ін. [26; 31].

Зокрема, у спогадах-некрологу про В. Доманицького, опублікованому у збірнику «Чистому серцем» (Київ, 1912), з яким П. Стебницького пов'язувала спільна робота над редагуванням і виданням повного «Кобзаря» Т. Шевченка, він оприлюднив емоційні листи, написані уже хворим діячем в останні місяці життя. Біограф давав високу оцінку заслугам і працездатності свого колеги й товариша, який володів «надзвичайною енергією» й мав «сильну любов до

рідного краю»: «Людина, що заслужила своєю просвітною роботою довір'я цілої селянської округи, що своїми руками, без ніякої підмоги, поставила на твердий ґрунт селянський кооперативний рух і допомогла скільком селам піднятися економічно...» [34, с. 150].

Високо поціновував П. Стебницький і діяльність князя Костянтина Костянтиновича на посаді президента Імператорської Санкт-Петербурзької академії наук, називаючи його «другом українського народу», адже той завжди приймав активну участь у вирішенні ряду важливих питань, пов'язаних з долею української літератури. Зокрема, публіцист схильний вважати, що князь був дуже прихильний до української культури й розвитку української мови, адже розумів їхнє значення для «культурного відродження багатомільйонної маси народу, не міг не відчувати краси цього відродження» [35, арк. 1]. П. Стебницький зацентрував увагу на ролі князя у справі відміни цензурних обмежень 1876-1881 рр. і дозволу до друку Євангелія в українському перекладі. «Он признавал развитие украинской литературы главным достижением просвещения народных масс Малороссии; он ограждал какую-бы то ни было опасность со стороны украинской культуры для единства России; напротив, в направленных против украинского слова мерах он видел вред для интересов всего русского народа; ... в предоставлении украинцам возможности читать слово божье на родном языке он видел залог духовного просвещения не только одного украинского, но и всего русского народа» [35, арк. 7].

В нарисі-рецензії до 100-літнього ювілею від дня народження Ю. Словацького П. Стебницький резюмує, що талант польського письменника дорівнює талантові А. Міцкевича за «силою своєї фантазії, багатством мови, красою форми і мелодійністю вірша». Поряд із цим, дописувачу імпонує «широка демократична течія», присутня у творах Ю. Словацького, «боротьба за волю, протест проти насильства над духом, над народніми пориваннями, віра в перемогу духа, любов до людства взагалі» [24, с. 285]. Тим більше, що П. Стебницький, сам займаючись перекладацькою діяльністю, вибрав для свого чергового перекладу поему польського письменника «Anhelli» («Ангеллі»),

написану ним у 1837-1838 рр., у період найвищого розквіту його таланту. Не можна не звернути увагу на те, що провідна думка «Anhelli» – це «велика сила самітнього страждання чистого чоловіка, що своєю тихою самопожертвою несе викуплення (спокуту – *І.Д.*) всьому своєму народові» (зрозуміло, що тут проведені паралелі між головним героєм поеми і самим Ю. Словацьким, який змушений був жити у Франції в еміграції. Не є виключенням, що П. Стебницького цікавили перш за все сюжети, схожі з його власною долею, долею «добровільного вигнанця» до «української колонії» Петербургу. Додамо, що власний епістолярій П. Стебницького, починаючи з 1910-х рр., переповнений неприхованим бажанням повернутися в Україну).

Стаття, присвячена пам'яті М. Ковалевського, носить інформаційно-аналітичний характер і містить оцінку П. Стебницьким ролі та місця громадського діяча не лише в наукових та політичних колах, а і в національному суспільному русі та ідейному становленні українського громадянства. Відомо, що М. Ковалевський популяризував соборницьку версію історії України на шпальтах галицьких видань, де під псевдонімом Іван Маркевич у 1875 р. видав брошуру «Коротка історія малоруського народу». Отримав ступінь кандидата наук, доктора юридичних наук, професора кафедри державного права Московського (1878-1887 рр.) і Петербурзького (1905-1916 рр.) університетів; був ректором (1910-1912 рр.) вищих курсів П. Ф. Лесгафта (тепер Національний державний університет фізичної культури, спорту та здоров'я імені П. Ф. Лесгафта, м. Санкт-Петербург, РФ). До революції 1905 р. певний час проживав у еміграції через переслідування в Російській імперії за демократичні погляди; працював за кордоном (1887-1905 рр.), заснував у Парижі Російську вищу школу суспільних наук (1901 р.), виступав із лекціями у Стокгольмі, Оксфорді, Брюсселі, Чикаго. У 1906 р. був обраний депутатом першої Державної думи. У 1879-1880 рр. видавав журнал «Критическое обозрение», «Вестник Европы», газету «Страна», співпрацював із журналом «Юридический вестник», газетами «Порядок», «Земство». Очолював редакційну газету енциклопедичного видання «Український народ в його

минулому та сучасному». Виступав за перебудову Росії на принципах автономії неросійських народів, протестував проти переслідування царатом української мови. Голова Петроградського юридичного та Вільного економічного товариств, голова Петроградського відділення товариства «Мир», кореспондент французького інституту по відділенню моральних і політичних наук, голова Міжнародного інституту соціології (1907 р.), член-кореспондент Британської асоціації наук. Засновник партії демократичних реформ. Був активним учасником масонських рухів (1888-1915 рр., м. Париж). Номінувався на здобуття Нобелівської премії.

В оцінках П. Стебницького багатогранний талант М. Ковалевського був реалізований сповна саме в тих напрямках, у яких він активно працював, проте сфера національних інтересів залишилася поза межами його кругозору, внаслідок чого «гострим» і «наболілим» проблемам українства він приділяв увагу лише в критичні моменти. До останніх публіцист відніс запрошення М. Ковалевським до Російської вищої школи суспільних наук у Парижі проф. М. Грушевського для читання курсу історії України (згодом цей курс став дуже відомим у Росії і навіть був видрукуваний у 1904 та 1906 рр. його автором під назвою «Очерк истории украинского народа»); крім того, важливим рішенням М. Ковалевського стало прийняття з 1907 р. на себе обов'язків голови «Товариства імені Тараса Шевченка» для допомоги петербурзьким студентам – вихідцям із України; у 1911 р. на відзначенні 50-річчя з дня смерті Т. Шевченка М. Ковалевський виступав з блискучою промовою; особливу роль П. Стебницький відвів М. Ковалевському в організації видання «Український народ в його минулому та сучасному». Резюмуючи, П. Стебницький усе ж таки визнав Максима Максимовича «общероссом», проте таким, який негативно відносився до перетворення Росії в розширену Великоросію, таким, який вважав себе українцем не лише за походженням, але і за співчуттям культурним прагненням українства [19, с. 69].

Про Олександра Русова П. Стебницький писав, як про «людину великої душі, кришталісної чистоти і високої чутливості», відзначав його «сильне

полум'я любові до рідного краю і народу» [20, с. 10], називав батьком земської статистики поряд з В. Покровським і П. Червінським. Відзначаючи багатющий вклад О. Русова у розвиток статистики, публіцист усе ж таки оцінював його діяльність з точки зору впливу на розвій української національної справи, відстоювання інтересів української нації, становлення свідомості громадян – а в цьому напрямку було зроблено багато, адже громадський діяч був членом старої київської Громади, учасником та організатором перших українських вистав у Києві, редактором празького видання «Кобзаря» Т. Шевченка, автором ряду науково-популярних брошур українською мовою, у тому числі ґрунтовної монографії про кобзаря Остапа Вересая, видавцем, співробітником українських періодичних видань, членом Південно-Західного відділу Географічного товариства. Особливо велике враження на П. Стебницького справило те, що О. Русов, будучи за походженням росіянином («великоросом»), перетворився на справжнього українського патріота: «цей благородний великорос, за своїми поглядами і прагненнями, був більш глибоким і переконаним українцем, ніж багато хто з осіб українського походження» [20, с. 11], внаслідок чого відбулося «повне, органічне злиття його природи з українською національною стихією» [20, с. 12].

Дана стаття-некролог наскрізь просякнута трагізмом долі О. Русова та його родини, якому довелося все життя кочувати з місця на місце, бути незрозумілим оточенню з власними українськими національними пріоритетами. Прослідковується особлива симпатія П. Стебницького до свого сучасника, щире захоплення його самовідданою працею, а також глибокий сум за його долю. Для публікації характерний емоційний виклад; багато уваги зосереджено на описі позитивних рис характеру О. Русова.

Кілька публікацій (спогади, некролог, нарис) присвячено постаті Ф. Вовка. У візіях П. Стебницького цей діяч постав не лише як видатний учений зі світовим ім'ям, а й як національний подвижник, який крок за кроком складав міцні підвалини української національної самосвідомості. Публіцист прирівнював внесок Ф. Вовка в українську етнографічну та антропологічну

науку до внеску таких діячів як М. Грушевський – в історичну, та П. Житецький – в історію української мови [39, с. 143], відзначав авторитет, як фахівця, так і людини, яким учений користувався серед громадськості, будучи «українським послом від європейської науки» [39, с. 146]. П. Стебницький згадував і про політичні симпатії Ф. Вовка, відзначаючи, що він глибоко переймався революційними подіями в Україні та симпатизував факту проголошення незалежності держави; більшовицьку анархію, так як і сам П. Стебницький, – не сприймав. Йому притаманні були риси справжнього українця м'якої, лагідної вдачі, з запасом гумору, з типовими рисами селянина-реаліста і скептика, в світогляді якого дуже сильною залишалася «національна стихія».

П. Стебницький не міг не озватися ґрунтовною розвідкою про свого сучасника, з яким він активно співпрацював, – Бориса Дмитровича Грінченка (1863-1910 рр.) – українського письменника, педагога, лексикографа, літературознавця, етнографа, історика, публіциста, громадсько-культурного діяча. Петербурзького видавця поєднувала багаторічна співпраця з родиною Грінченків, направлена на покращення вітчизняної книговидавничої справи, що відображала усі особливості нелегкої редакторської роботи. Спільна робота П. Стебницького та родини Грінченків як один з прикладів найбільш плідної співпраці на ниві народного книговидання кінця ХІХ – початку ХХ ст. полягала у взаємному обговоренні та редагуванні рукописів письменників, які мали видаватися під грифом «Благодійного товариства з видання загальнокорисних і дешевих книг». Зокрема, видавець обговорював з Б. Грінченком друк і оплату його оповідань, консультував щодо «Словника української мови»; після смерті письменника продовжував зносити з його дружиною щодо друку книг, брошур, довідкової та навчальної літератури, щодо можливості передачі бібліотеки Б. Грінченка у власність Благодійного товариства (дет. про це див. у: [5; 40]).

У Києві у 1920 р. видруковано книгу «Борис Грінченко. Нарис його життя та діяльності», в якій містилася і стаття П. Стебницького [22; 23]. Вона написана в дещо романтизованому світлі; головний герой постає як справжній

патріот, «народний учитель», «народний месник», який сіяв знання серед «темного» народу, як великий ерудит, знавець багатьох мов, перекладач, упорядник славнозвісного словника української мови; який одним з перших став до лав свідомого громадянства, зорганізувавши на початку ХХ ст. Українську радикальну партію.

Поряд із цим публіцист акцентував увагу й на сильній, твердій вдачі свого сучасника, запалі, завзятості до роботи, громадському обов'язку: «невтомний трудівник», «народний герой», «хлібороб України», серце якого було віддано народу. Саме в просвіті народу Б. Грінченко вбачав корінь національної справи [22, с. 104], «з подвоєною силою кидався в ту борню з недолею, з кривдою, з людською байдужістю» [22, с. 106].

Досить ґрунтовно охарактеризовано його внесок у розвиток народної освіти й культури, згадано про видавничу діяльність Б. Грінченка в Чернігові, гуртування навколо нього місцевої інтелігенції – І. Шрага, О. Русова, М. Коцюбинського, Є. Тимченка та ін. Акцентовано увагу на виданні письменником різних книг: і дитячих, і підручників для школи, і методичних посібників для вчителів. Присутня вказівка на зацікавлення ним усною народною творчістю та етнографією («зробився великим знавцем мови і словесних творів нашого народу» [22, с. 101]). Високо оцінена його творча спадщина – поезія, театральні п'єси, переклади, публіцистика, наукові праці, особливо педагогічні (саме з допомогою останніх він «розчистив шлях рідній школі, виховав українського народного вчителя» [22, с. 108]). Вважаємо, що для П. Стебницького Б. Грінченко, поряд із О. Русовим, був певним прикладом самовідданої культурницької праці на благо українського народу.

Серед рукописної спадщини П. Стебницького нами виявлено також статтю про Анатолія Патрикійовича Свидницького (Петриченка) (1834-1871 рр.) – українського письменника, громадського діяча і фольклориста [21]. Біографа, як помітно, не залишила байдужим ця постать, його складна доля і непересічний талант. Нарис відзначається романтизованим підходом, насичений епітетами й алегоріями. Зокрема, для П. Стебницького ці

«життєписи – трагедія загублених талантів, нездійснених можливостей. Скільки їх в українському письменстві! Немов падучі зірки, сипались вони до нас з неба і, спалахнувши, ясним вогнем від дотику до української атмосфери, незабаром гаснули за браком вільного, свіжого повітря. Чи така ж би була наша література, коли б тільки ці люди мали сприятливі умови для розвитку свого хисту! Ні, не бідна була Україна людьми і талантами: вона тільки була ограбована тим державним ладом, що сушив, душив і викидав у неї з рук усе, що мало-б піднести її силу. Тай вона сама, на жаль, не так пручалась і боронилась, як би слід, – то й багато своїх скарбів прогавила і впустила з кволих, недбалих рук», «українська культура втратила в Свидницькім велику літературну силу. Але ж і російська культура на його загибелі нічого не виграла» [21, арк. 1, 7]. Публіцист віддав належне сильному «белетристичному таланту» молодого письменника А. Свидницького, який проявився у нього ще в університеті: «Його «Люборацькі» – це одне з кращих оповідань в нашому письменстві, видержане в реалістичних тонах, з яскравою характеристикою типів життя подільського духовенства і тої атмосфери розкладу, в якій відбувались процеси русифікації та полонізації в місцевім українськім громадянстві. Картини побуту духовних шкіл на Україні роблять в оповіданні Свидницького сильне враження... А це була, власне, літературна спроба, перше оповідання 27-літнього юнака! На превеликий жаль, воно стало й останнім українським твором Свидницького» [21, арк. 6].

Особливе місце у біографіці (та й, мабуть, самій «світоглядній піраміді») П. Стебницького займали постаті Михайла Петровича Драгоманова (1841-1895 рр.) та Пантелеймона Олександровича Куліша (1819-1897 рр.). Як стверджує С. Іваницька, у процесах національної та політичної самоідентифікації для представників української еліти на межі ХІХ-ХХ ст. саме М. Драгоманов був знаковою постаттю [9, с. 276], у тому числі й для П. Стебницького. Саме цій знаковій постаті публіцист присвятив кілька аналітичних розвідок: праця, видрукувана у газеті «Сын Отечества» за 1905 р., приурочувалася до десятих роковин з дня смерті громадського діяча [7]; стаття

«Драгоманов и мировая война» розкривала два головні аспекти його політичної публіцистики – національні відносини та внутрішню політику Російської держави [18; 28]; праця «Нові видання творів Драгоманова», опублікована у «Книгарі» № 20 за 1919 р., присвячена аналізу розвідки М. Драгоманова, видрукуваної у Києві видавництвом «Криниця», – «Нові українські пісні про громадські справи (1764-1880)» [32].

Крім того, погляди П. Стебницького значною мірою сформувалися під впливом ідей М. Драгоманова [9, с. 277; 8, с. 121], а статус останнього у візії публіциста відповідав образу «кумира» [9, с. 278], «референтної особи, що суттєво впливає на формування ідентичності суб'єкта, його поведінку та засвоєння певних соціальних і ціннісних орієнтацій»; більше того, – «роздуми над публіцистичною спадщиною Драгоманова стали для П. Стебницького шляхом до самопізнання через досвід свого «значущого Іншого» [8, с. 123, 124]. Проте, погоджуємося з С. Іваницькою, Петро Януарович не сприймав канонічні думки «кумира» на віру та не відкидав його раціональні поради як застарілі, а ретельно фільтрував плідні зерна драгоманівських ідей [9, с. 278].

Поряд із цим, дослідниця акцентує увагу на певній співзвучності системи політичних і етичних цінностей цих двох видатних особистостей, що характеризуються поєднанням демократичних і соціалістичних, патріотичних і космополітичних, слов'янських і західних елементів; прихильність політичного мислення до ліберальних ідей та федералізму; також певною відповідністю їхньої соціопсихологічної сутності, у тому числі й шляхетними рисами характеру [9, с. 282]. Авторка відзначила й певну спільність поглядів на проблему державного статусу України.

На переконання С. Іваницької, постать М. Драгоманова привертала увагу передусім у кризові моменти історії, коли або розпочиналися, або завершувалися важливі соціально-політичні трансформації в державі; громадський діяч цікавив П. Стебницького як синтетичний мислитель, як публіцист, спадщина якого виявилася життєздатною в принципово інших історичних умовах; П. Стебницькому імпонували європейськість, масштабна

ерудиція, гострий критичний розум М. Драгоманова, його послідовність у фундаментальних питаннях політики (пріоритет ненасильницьких методів боротьби, відповідальність влади перед суспільством, верховенство інтересів народу над інтересами держави або окремого класу) [9, с. 290].

Ґрунтовною аналітичною розвідкою про П. Куліша, опублікованій у «Книгарі» №23/24 за 1919 р., П. Стебницький вписав і свою сторінку до т. зв. «кулішезнавства» [30; 36]. Йому вдалося створити своєрідний «портрет на тлі епохи», адже постать П. Куліша була майстерно вписана публіцистом у тогочасні культурно-політичні реалії. Автор зробив спробу з глобальної точки зору осягнути реальність і оцінити постать діяча, його внесок в українське письменство, відзначаючи насамперед «сильну Кулішеву натуру», «глибоку духовну самотність як органічну рису його вдачі», «блискучий літературний талант велетня духу», «надзвичайну енергію, вкладену в ідею національного відродження рідного краю», «аристократизм духу», «невтомну працю на ниві письменства й етнографії». За оцінкою П. Стебницького, П. Куліш стояв в одному ряду з М. Драгомановим та І. Франком як люди «сильного духу, надзвичайної енергії, великих талантів» [30, с. 147]. П. Стебницький вважав, що П. Куліш започаткував літературно-критичні студії української національної літератури, а «Чорною радою» ознаменував «талановитий зразок історичної белетристики і барвистої літературної мови» [30, с. 139].

П. Стебницький намагався створити не однобокий портрет письменника, а зрозуміти «феномен Куліша», а саме мотиви і причини його різкої антиукраїнської позиції, виправдовуючи «хиби» й недоліки «всім ходом української історії і обставинами російської дійсності» [30, с. 137]. Незрозумілим для П. Стебницького залишалося апелювання П. Куліша до козакофобства та віра в польсько-російське культуртрегерство в Україні, упевненість у тому, що «козацько-гетьманська Україна складалася з нездатних до державного будівництва руйників, а Польща та Москва – з «культурників» та «государників» [30, с. 147]. П. Стебницький вважав, що саме «История воссоединения Руси» знаменувала остаточну прірву між П. Кулішем і

українським громадянством: «вона була пересичена і зневагою до українського народу та до діячів його минувшини й сучасності. Козацька Україна, в освітленні Куліша, тільки руйнувала культуру, що несли з собою поляки; український люд своїм життям нагадував «світ зоологічний» [30, с. 144]. П. Стебницький подав періодизацію громадсько-культурної роботи письменника, з якої прослідковується трансформація його світоглядних позицій: 1) до 1847 р. – період романтичних мрій і формування світогляду; 2) 1847-1855 рр. – період перших гірких вражень і підготовки до практичної роботи; 3) 1856-1864 рр. – період інтенсивної громадської та літературної праці; 4) 1865-1876 рр. – період реакції та громадського відчуження; 5) 1877-1897 рр. – період останніх розчарувань і духовної ізоляції [30, с. 137].

Гадаємо, що звернення публіциста до даної постаті зумовлене не лише підтриманням «модних» віянь щодо участі у дискусії про роль П. Куліша в тогочасному українському русі, а, скоріше, власними світоглядними позиціями Петра Януаровича, який, зокрема, акцентував увагу на антагонізмах між ним і своїм «персонажем»: П. Куліш досить зневажливо ставився до козацького періоду української історії, а П. Стебницький, навпаки, шукав у ньому історичні витoki національної ідеї й української державності. Крім того, П. Стебницький не вірив Кулішеві показовості щодо «проросійського світогляду», адже між рядками історичних романів публіцист убачав любов П. Куліша до рідного краю. Отож, на фоні, здавалося би твердої проросійської позиції П. Куліша, П. Стебницький акцентує увагу на тому, що він займався справами народної освіти, працював над питаннями правопису, дбав про духовну освіту, протегував молоді таланти на ниві українського письменства (напр., Марко Вовчок), прагнув видавати україномовний журнал, турбуючись про національну пресу, адже «тільки національна преса могла дати «южнорусському слову громадянство», виступав як популяризатор-історик, етнограф, белетрист, поет, літературний критик, публіцист; історичними популяризація ми доводив повну придатність української мови для наукового вжитку.

Поряд із цим, П. Стебницький досить критично оцінював публіцистичні листи П. Куліша, вказуючи на їхню не надто високу вартість, і вважаючи, що, напр., у «Листах з хутора» письменник пише про перевагу патріархального селянського побуту над міською цивілізацією (знаємо, що сам П. Стебницький не особливо прихильно ставився до селянства. Як він відзначав у листах до Є. Чикаленка, «корінь справи все ж в мужику. Чи такий він безнадійний – цей мужик? Не знаю. Мені здається, що він тепер занадто розбещений божевільним урядуванням – і справді нічого дати не може» [11]; «...все народ млявий, важкий, інертний і тільки в казенних, службових справах рухливий... На справи ж громадські у нас іде вже «отработанный пар», – через те й справи йдуть як на холодному вогні» [10]).

Односторонніми названі й літературно-критичні розвідки П. Куліша, «в яких він, напр., натхненні твори Гоголя на українські теми оцінює з погляду етнографічної точності, а на «Енеїду» Котляревського дивиться, наче на якусь «торбину реготу», не добачаючи її історико-літературного й національного значіння» [30, с. 141]. Крім того, П. Стебницький докоряв П. Кулішу за те, що той вважав себе «спадкоємцем Шевченкової пророчої музи», за його автократизм, нетерплячість і болючу вразливість.

Порівняння самого ж П. Куліша з М. Гоголем, не дивлячись на досить різку оцінку Пантелеймоном Олександровичем творчості Миколи Васильовича, є досить вдалим ходом П. Стебницького, адже для обох літераторів характерною була певна «двоїстість душі», «колізія гострої протилежності між ідеалом та дійсністю», коли вони «з молодих літ повірили в святу, велику, єдину Росію і не могли вже ніколи зректись цього символу віри» [30, с. 146].

У листі до дружини П. Куліша – Олександри Михайлівни Куліш (літ. псевд. – Ганна Барвінок) – від 25 січня 1910 р. П. Стебницький писав: «...поки політика не признає прав українства на культурний розвиток, доти буде час від часу виникати той настрій [«настрій сепаратизму» – *І. Д.* – як писав П. Стебницький, – «легкий, хиткий і перемінний, під впливом тих або інших течій урядової політики»], як результат гіркого почуття образи, непевності,

кривди... Те саме почуття бувало і у Куліша, – коли він в своїх творах шукав єднання то з ляхами, то навіть з турками... Врешті, він так і не знайшов певного ... потопив свої сумніви й вагання в тяжкій літературній праці. А за те тепер його чорносотенці ображають признанням за свого, кажуть, ніби він ... пристав до «єдиного, неділимого» народу, з єдиною-ж російською мовою ... Гоголя рівняти з Кулішем, Ви-ж самі добре знаєте, яку зневажливу характеристику дав Куліш Гоголеві в своїх примітках до видання його творів... (відомо, що П. Куліш у низці статей, поміщених у петербурзькій «Основі» (1861 р., кн. 4, 9, 11, 12), різко критикував українські повісті М. Гоголя за їхню етнографічну неточність; крім того, під криптонімом «Николай М.» опублікував двотомні «Записки о жизни Николая Васильевича Гоголя» – *І. Д.*)» [12, с. 188].

Цікавою є історія зі ще одним дописом П. Стебницького про письменника – невидрукованим рукописом «П. О. Куліш в листах його дружини», якого нам поки що не вдалося знайти (дослідники переконані, що він утрачений узагалі). Отож, до 100-ліття від дня народження П. Куліша громадськість готувала до друку спецвипуски журналів «Книгарь» (№ 23/24, 1919 р.) і «Наше минуле» (число 3/4, 1919 р.). Як зазначав С. Білокінь, преса («Киевская жизнь», «Рада») досить активно запевняла в тому, що «П. О. Кулішеві буде присвячене число 3/4 журн.[алу] «Нашого минулого», яке тепер друкується. В журналі будуть розміщені статті про Куліша С. О. Єфремова, В. Романовського, М. Зерова, П. Стебницького; крім того, в № буде розміщено багато нових і цікавих матеріалів про Куліша: Пав.[ло] Зайцев публікує листи Куліша до Марка Вовчка (не розкрита досі історія роману між ними); з матеріалів Ів. М. Каманіна опубліковано буде Щоденник Куліша (1845-1848 р.р.), Листи М. П. Драгоманова і Павлика до Куліша, недруковане оповідання Ганни Барвінок з цікавими замітками Куліша, листи його додому з Москви (1855 р.)» [1].

У зв'язку з арештами керівництва «Друкаря», яке, власне, й видавало журнал «Наше минуле», ювілейний випуск так і не побачив світ. Навіть згодом, коли у 1922 р. видавництво відновило діяльність в нових умовах, колишнього

розмаху воно вже не дістало. У пресі знову звучало повідомлення, що видавництво збирається випускати й далі «Наше минуле», ближча книжка якого, присвячена ювілею П. Куліша, лежить готовою ще з 1919 р. Однак «П. О. Куліш: Збірник статей і матеріалів» (з публікацією П. Стебницького) не був видрукуваний і в 1923 р.

Відомо, що коли видавництво «Друкар» перейшло під егіду Української академії наук, то частина попередньо набраних на журнал «Наше минуле» матеріалів лягли в основу четвертої книги «Записок Історично-філологічного відділу» (1924 р.): зокрема, матеріал С. Єфремова «Без синтезу. До життєвої драми Куліша» був опублікований у випуску (с. 58-79). Рукопис П. Стебницького не опубліковано.

Отже, літературно-публіцистична біографіка (біографічна белетристика) П. Стебницького виступила в якості потужного інструмента саморефлексії у питаннях вибору національної та світоглядної ідентичності. Адже, як відомо, сам публіцист еволюціонував від «малороса» до автономіста-федераліста, а згодом, – і «самостійника». Доведено, що метажанр біографії становить інтерес не лише як джерело відомостей про життєвий шлях протагоніста, але і як прояв індивідуального стилю її автора, як продукт його творчого «я». Він досить рельєфно огранив і світогляд самого П. Стебницького, його пріоритети, схильності, оцінки, зокрема, і в контексті національно-ідентифікаційних візій.

Доведено, що своєрідним критерієм звернення П. Стебницького до постатей української історії чи письменства стала міра користі, яку той чи інший діяч приніс для української національної справи, формування громадянської свідомості та відстоювання національних інтересів українців. Даний «маркер» став провідним при створенні П. Стебницьким біографічних нарисів про М. Драгоманова, П. Куліша, І. Котляревського, Б. Грінченка, Д. Мордовця, М. Ковалевського, Ф. Вовка, В. Доманицького, О. Русова, А. Свидницького, О. Стороженка, Ю. Словацького та інших представників громадськості.

Список використаних джерел та літератури

1. Білокінь С. Видавнича діяльність товариства «Друкарь». Персональний сайт Сергія Білоконя. URL : <http://www.s-bilokin.name/Culture/Drukar.html> (дата звернення : 02.06.2018).
2. Борець А. А. Публіцистика Петра Стебницького : проблема держави та нації : дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2012. 214 с.
3. Буряк Л. П. Я. Стебницький і Д. Л. Мордовець : на перехресті національних інтересів. *Петро Стебницький в українському національному житті (до 150-річчя від дня народження)* : монографія / Миронець Н., Піскун В., Старовойтенко І. та ін. Київ, 2013. С. 135–149.
4. Варава Т. В. Діяльність та науково-довідкові видання словникових комісій Всеукраїнської Академії наук (1918–1933) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / НАН України, НБУ ім. В. І. Вернадського. Київ, 2000. 241 с.
5. Демуз І. Співпраця П. Я. Стебницького з родиною Грінченків у книговидавничій галузі (початок ХХ ст.). *Наукові записки з української історії* : зб. наук. статей. Переяслав-Хмельницький, 2014. Вип. 35. С. 39–53.
6. Дзюба Т. А. Публіцистика другої половини ХІХ – першої третини ХХ ст. : модель національної ідентичності : дис. ... д-ра наук із соц. наук : 27.00.04 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т журналістики. Київ, 2014. 300 с.
7. Ирпенский А. М. П. Драгоманов. *Сын Отечества*. 1905. 9. VI. С. [?].
8. Іваницька С. Постать Михайла Драгоманова як «значущого іншого» в публіцистичній спадщині Петра Стебницького (1900-ті – 1920-ті роки). *Петро Стебницький в українському національному житті (до 150-річчя від дня народження)* : монографія / Миронець Н., Піскун В., Старовойтенко І. та ін. Київ, 2013. С. 121–134.
9. Іваницька С. Постать та ідеї Михайла Драгоманова у рефлексіях Петра Стебницького (1905–1919 роки). *Українська біографістика*. 2012. Вип. 9. С. 275–293.
10. Лист П. Стебницького до Є. Чикаленка від 16 січня 1913 р. *Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901–1922 роки* / упоряд. : Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко ; вступ. ст. : Н. Миронець, І. Старовойтенко. Київ : Темпора, 2008. С. 323.
11. Лист П. Стебницького до Є. Чикаленка від 7 березня 1908 р. *Є. Чикаленко і П. Стебницький. Листування. 1901–1922 роки* / упоряд. : Н. Миронець, І. Старовойтенко, О. Степченко ; вступ. ст. : Н. Миронець, І. Старовойтенко. Київ : Темпора, 2008. С. 85.
12. Лист П. Я. Стебницького до О. М. Куліш від 25 січня 1910 р. *Листування П. Я. Стебницького* / упоряд., вступ. ст. і комент. І. О. Демуз. Корсунь-Шевченківський : ФОП Гаврищенко В. М., 2011. С. 187–189.
13. Ляшко С. М. Поняття «наукова біографія» у теорії та практиці історико-біографічних досліджень. *Українська біографістика* : зб. наук. пр. Ін-ту біогр. дослідж. Київ, 2013. Вип. 10. С. 25–47.

14. Марінеско В. Ю. Літературна біографія як жанрова модель: особливості еволюції, атрибутивні та модусні ознаки. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. Філологія. Літературознавство. 2012. Т. 193, вип. 181. С. 59–63.
15. П. С. Новые произведения Шевченка. *Украинский вестник*. 1906. № 7. С. ?–535.
16. Пойда О. А. Постаць Олекси Стороженка в епістолярії та спогадах (штрихи до портрета митця). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського* : зб. наук. праць. Сер. Історія. Вінниця, 2007. Вип. 12. С. 123–127.
17. С...ий. Открытие памятника Котляревскому в Полтаве. *Областное обозрение и вестник казачьих войск*. 1903. 31. VIII. С. [?].
18. Смуток П. Драгоманов и мировая война. *Украинская жизнь*. 1916. Вып. VII–VIII. С. 16–34.
19. Смуток П. М. М. Ковалевский и украинство. *Украинская жизнь*. 1916. Вып. IV–V. С. 65–69.
20. Смуток П. Памяти Русова. *Украинская жизнь*. 1915. Вып. 10. С. 10–14.
21. Стебницький П. Анатоль Свидницький. [Біографічний нарис]. [1920-ті роки] // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 92. 7 арк.
22. Стебницький П. Борис Грінченко. *П. Стебницький. Вибрані твори / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко*. Київ : Темпора, 2009. С. 96–111.
23. Стебницький П. Борис Грінченко. [Стаття]. [1920 р.] // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 89. 23 арк.
24. Стебницький П. В столітні роковини Ю. Словацького. *Літературно-науковий вісник*. Львів-Київ, 1909. Т. XLVII. Кн. VIII. С. 285–286.
25. Стебницький П. Данило Мордовець. [Стаття]. [Після 1905 р.] // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 91. 11 арк.
26. Стебницький П. До біографії І. П. Котляревського. *Наше минуле*. 1918. Ч. II. С. 166–167.
27. Стебницький П. До біографії проф. Хв. К. Вовка (Волкова). *Збірник природничої секції Українського наукового товариства, присвячений пам'яті Вовка*. [?]. С. 5–10.
28. Стебницький П. Драгоманов и мировая война. *Стебницький П. Вибрані твори / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко*. Київ : Темпора, 2009. С. 112–128.
29. Стебницький П. З архіву Д. Л. Мордовцева. *Стебницький П. Вибрані твори / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко*. Київ : Темпора, 2009. С. 189–210.
30. Стебницький П. Культурно-громадська праця П. О. Куліша. *Стебницький П. Вибрані твори / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко*. Київ : Темпора, 2009. С. 136–149.
31. Стебницький П. Некрологи В. Ф. Федоровського, С. С. Караскевич. *Календар, на рік звичайний 1919-ий / під ред. М. Кушніра ; «Благодійне товариство»*. Київ, 1919. С. [?].

32. Стебницький П. Нові видання творів Драгоманова. *Стебницький П. Вибрані твори* / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко. Київ : Темпора, 2009. С. 129–135.
33. Стебницький П. Олекса Стороженко. [Стаття]. [Після 1905 р.] // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 93. 10 арк.
34. Стебницький П. Останні місяці В. М. Доманицького. *Стебницький П. Вибрані твори* / упоряд. та вступ. ст. Інни Старовойтенко. Київ : Темпора, 2009. С. 150–153.
35. Стебницький П. Памяти В[еликого] К[нязя] Константина Константиновича. [Стаття]. Б. д. // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 94. 9 арк.
36. Стебницький П. Пантелеймон Куліш. [Стаття, підготовчі матеріали]. [1919 р.] // Інститут рукопису НБУВ. Ф. 244. Од. зб. 90. 29 арк.
37. Стебницький П. Проф. Хв. К. Вовк (1847–1918). *Календар, на рік звичайний 1919-ий* / під ред. М. Кушніра ; «Благодійне товариство». Київ, 1919. С. 119–120.
38. Стебницький П. Проф. Хведір Вовк. *Книгарь. Літопис українського письменства*. Київ, 1918. Ч. 11. С. 61–622.
39. Стебницький П. Спомини про Хв. К. Вовка. *Наше минуле*. 1918. Ч. 2. Некрологи й спомини. С. 141–148.
40. Степченко О. П. Епістолярій П. Стебницького та Б. Грінченка з фондів Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського як джерело з вивчення національної видавничої справи в Україні. *Рукописна та книжкова спадщина України : археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів*. Київ, 2010. Вип. 14. С. 294–305.
41. Торкут Н. М., Марінеско В. Ю. Біографістика як метажанр : спроба теоретико-літературної ідентифікації феномена. *Держава та регіони*. Серія : Гуманітарні науки. 2014. № 4. С. 4–11.
42. Харитоненко О. Жанрові грані біографічного дискурсу в сучасній періодиці. *Журналістика*. Вип. 16 (41). Київ, 2017. С. 150–171.
43. Харитоненко О. Сучасна публіцистична біографіка. *Образ*. Вип. 1 (23). Суми, 2017. С. 18–27.

References

1. Bilokin, S. *Vydavnycha diialnist tovarystva «Drukar»* [Publishing activities of the company «Drukar»]. *Personalnyi sait Serhii Bilokonia* [Personal Site of Serhii Bilokin]. URL : <http://www.s-bilokin.name/Culture/Drukar.html>. (date of treatment : 02.06.2018). [in Ukrainian].
2. Borets, A. A. (2012). *Publitsystyka Petra Stebnytskoho : problema derzhavy ta natsii* [Petro Stebnytskyi's Publicism : the problem of the state and the nation]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 214. [in Ukrainian].
3. Buriak, L. (2013). *P. Ya. Stebnytskyi i D. L. Mordovets : na perekhrestii natsionalnykh interesiv* [P. Ya. Stebnytskyi and D. L. Mordovets : at the intersection of the national interests]. *Petro Stebnytskyi v ukrainskomu natsionalnomu zhytti (do*

150-richchia vid dnia narodzhennia) [Petro Stebnytskyi in the Ukrainian National Life (on the 150th anniversary of his birth)]. Kyiv, 135–149. [in Ukrainian].

4. Varava, T. V. (2000). *Diialnist ta naukovo-dovidkovi vydannia slovnykovykh komisii Vseukrainskoi Akademii nauk (1918–1933)* [Activities and scientific-information publications of the vocabulary commissions of the All-Ukrainian Academy of Sciences (1918–1933)]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 241. [in Ukrainian].

5. Demuz, I. (2014). *Spivpratsia P. Ya. Stebnytskoho z rodynoiu Hrinchenkiv u knyhovydavnychii haluzi (pochatok XX st.)* [P. Y. Stebnitsky's cooperation with Hrinchenko's family in the book publishing (the beginning of the 20th century)]. *Naukovi zapysky z ukrainskoi istorii [Scientific Proceedings in History of Ukraine]*. Pereiaslav-Khmelnyskyi, 35. 39–53. [in Ukrainian].

6. Dziuba, T. A. (2014). *Publitsystyka druhoi polovyny XIX – pershoi tretyny XX st.: model natsionalnoi identychnosti* [Publicism of the second half of the 19th – the early of the 20th century : the model of national identity]. *Doctor's thesis*. Kyiv, 300. [in Ukrainian].

7. Irpenskiy, A. (1905). *M. P. Drahomanov* [M. P. Drahomanov]. *Syn Otechestva [Son of the Fatherland]*. 9. VI. [?]. [in Russian].

8. Ivanytska, S. (2013). *Postat Mykhaila Drahomanova yak «znachushchoho inshoho» v publitsystychnii spadshchyni Petra Stebnytskoho (1900-ti – 1920-ti roky)* [The figure of Mykhailo Drahomanov as «Significant Other» in the publicistic heritage of Petro Stebnytskyi (1900s – 1920s)]. *Petro Stebnytskyi v ukrainskomu natsionalnomu zhytti (do 150-richchia vid dnia narodzhennia)* [Petro Stebnytskyi in the Ukrainian National Life (on the 150th anniversary of his birth)]. Kyiv, 121–134. [in Ukrainian].

9. Ivanytska, S. (2012). *Postat ta idei Mykhaila Drahomanova u refleksiakh Petra Stebnytskoho (1905–1919 roky)* [The figure and ideas of Mykhailo Drahomanov in the reflections of Petro Stebnytskyi (1905–1919)]. *Ukrainska biohrafistyka [Ukrainian Biographistica]*. 9. 275–293. [in Ukrainian].

10. *Lyst P. Stebnytskoho do Ye. Chykalenka vid 16 sichnia 1913 r.* [The P. Stebnytskyi's letter to Ye. Chykalenko dated January 16, 1913]. *Ye. Chykalenko i P. Stebnytskyi. Lystuvannia. 1901–1922 roky* [Ye. Chykalenko and P. Stebnytskyi. Correspondence. 1901–1922]. Kyiv : Tempora, 323. [in Ukrainian].

11. *Lyst P. Stebnytskoho do Ye. Chykalenka vid 7 bereznia 1908 r.* [The P. Stebnytskyi's letter to Ye. Chykalenko dated March 7, 1908]. *Ye. Chykalenko i P. Stebnytskyi. Lystuvannia. 1901–1922 roky* [Ye. Chykalenko and P. Stebnytskyi. Correspondence. 1901–1922]. Kyiv : Tempora, 85. [in Ukrainian].

12. *Lyst P. Ya. Stebnytskoho do O. M. Kulish vid 25 sichnia 1910 r.* [The P. Stebnytskyi's letter to O. M. Kulish dated January 25, 1910]. *Lystuvannia P. Ya. Stebnytskoho / uporiadkuv., vstup. st. i koment. I. O. Demuz* [Correspondence of P. Ya. Stebnytskyi / Collating, introductory article and comment. of I.O. Demuz]. Korsun-Shevchenkivskyi : Havryshenko V. M., 187–189. [in Ukrainian].

13. Liashko, S. M. (2013). *Poniattia «naukova biohrafiia» u teorii ta praktytsi istoryko-biohrafichnykh doslidzhen* [The concept of «scientific biography» in the theory and practice of historical and biographical researches]. *Ukrainska biohrafistyka [Ukrainian Biographistica]*. Kyiv, 10. 25–47. [in Ukrainian].

14. Marinesko, V. Yu. (2012). *Literaturna biohrafiiia yak zhanrova model: osoblyvosti evoliutsii, atrybutyvni ta modusni oznaky* [Literary biography as a genre model: features of evolution, attributive and modus characteristics]. *Naukovi pratsi Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»* [Scientific Papers of Chernomorsky Petro Mohyla State University of the Kyiv-Mohyla Academy Complex]. 193. 181. 59–63. [in Ukrainian].
15. P. S. (1906). *Novye proizvedeniya Shevchenka* [New works of Shevchenko]. *Ukrainskiy vestnik* [Ukrainian Bulletin]. 7. ?–535. [in Russian].
16. Poida, O. A. (2007). *Postat Oleksy Storozhenka v epistolarii ta spohadakh (shtrykhy do portreta myttsia)* [The figure of Oleksy Storozhenko in epistolary and memoirs (features to the portrait of the writer)]. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho* [Scientific Proceedings of Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University]. Vinnytsia, 12. 123–127. [in Ukrainian].
17. S...iy. (1903). *Otkrytie pamyatnika Kotlyarevskomu v Poltave* [The opening of the monument to Kotlyarevsky in Poltava]. *Oblastnoe obozrenie i vestnik kazach'ikh voysk* [Regional Review and Bulletin of the Cossack Forces]. 31. VIII. [?]. [in Russian].
18. Smutok, P. (1916). *Dragomanov i mirovaya vojna* [Dragomanov and World War]. *Ukrainskaya zhizn'* [Ukrainian Life]. VII–VIII. 16–34. [in Russian].
19. Smutok, P. (1916). *M. M. Kovalevskiy i ukrainstvo* [M. M. Kovalevskiy and Ukrainianness]. *Ukrainskaya zhizn'* [Ukrainian Life]. IV–V. 65–69. [in Russian].
20. Smutok, P. (1915). *Pamyati Rusova* [Memory of Rusov]. *Ukrainskaya zhizn'* [Ukrainian Life]. 10. 10–14. [in Russian].
21. Stebnytskyi, P. *Anatol Svydnytskyi. [Biohrafichnyi narys]. [1920-ti roky]* Svidnitskyi [Anatol' Svidnitskyi]. [Biographical essay]. [1920s]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine]. F. 244. Od. zb. 92. 7 ark. [in Ukrainian].
22. Stebnytskyi, P. (2009). *Borys Hrinchenko* [Borys Hrinchenko]. *P. Stebnytskyi. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [P. Stebnitsky. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 96–111. [in Ukrainian].
23. Stebnytskyi, P. *Borys Hrinchenko. [1920 r.]* [Borys Hrinchenko]. [1920 s.]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine]. F. 244. Od. zb. 89. 23 ark. [in Ukrainian].
24. Stebnytskyi, P. (1909). *V stolitni rokovyny Yu. Slovatskoho* [In the 100th anniversary of Yu. Slovatskyi]. *Literaturno-naukovyi visnyk* [Literary and Scientific Bulletin]. Lviv-Kyiv, XLVII. VIII. 285–286. [in Ukrainian].
25. Stebnytskyi, P. *Danylo Mordovets. [Pislia 1905 r.]* [Danylo Mordovets]. [after 1905 s.]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine]. F. 244. Od. zb. 91. 11 ark. [in Ukrainian].
26. Stebnytskyi, P. (1918). *Do biohrafii I. P. Kotliarevskoho* [To the biography of I.P. Kotliarevskyi]. *Nashe mynule* [Our Past]. II. 166–167. [in Ukrainian].
27. Stebnytskyi, P. *Do biohrafii prof. Khv. K. Vovka (Volkova)* [To the biography of professor Khv. K. Vovk (Volkov)]. *Zbirnyk pryrodnychoi sektsii*

Ukrainskoho naukovooho tovarystva, prysviachenyi pam'iaty Vovka [Collection of the Natural Science Section of the Ukrainian Scientific Society Devoted to the Memory of Vovk]. [?]. 5–10. [in Ukrainian].

28. Stebnytskyi, P. (2009). *Dragomanov i mirovaya voyna* [Dragomanov and World War]. *Stebnytskyi P. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [Stebnitsky P. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 112–128. [in Russian].

29. Stebnytskyi, P. (2009). *Z arkhivu D. L. Mordovtseva* [From the archive of D. L. Mordovtsev]. *Stebnytskyi P. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [Stebnitsky P. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 189–210. [in Ukrainian].

30. Stebnytskyi, P. (2009). *Kulturno-hromadska pratsia P. O. Kulisha* [Cultural and social work of P. O. Kulish]. *Stebnytskyi P. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [Stebnitsky P. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 136–149. [in Ukrainian].

31. Stebnytskyi, P. (1919). *Nekrolohy V. F. Fedorovskoho, S. S. Karaskevych* [Memoirs of V. F. Fedorovskyi, S. S. Karaskevych]. *Kalendar, na rik zvychainyi 1919-yi / pid red. M. Kushnira. «Blahodiine tovarystvo»* [The Calendar is a Year-Round 1919s. (Eds.) M. Kushnir. «Charitable Society»]. Kyiv, [?]. [in Ukrainian].

32. Stebnytskyi, P. (2009). *Novi vydannia tvoriv Drahomanova* [New editions of Drahomanov's works]. *Stebnytskyi P. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [P. Stebnitsky. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 129–135. [in Ukrainian].

33. Stebnytskyi, P. *Oleksa Storozhenko. [Pislia 1905 r.]* [Oleksa Storozhenko] [after 1905s]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine], f. 244, od. zb. 93, 10 ark. [in Ukrainian].

34. Stebnytskyi, P. (2009). *Ostanni misiatsi V. M. Domanytskoho* [The last months of V. M. Domanytskyi]. *Stebnytskyi P. Vybrani tvory / Uporiadkuvannia ta vstupna stattia Inny Starovoitenko* [Stebnitsky P. Selected Works / Collating and introductory article of Inna Starovoitenko]. Kyiv : Tempora, 150–153. [in Ukrainian].

35. Stebnytskyi, P. *Pamyati V[elikogo] K[nyazya] Konstantina Konstantinovicha* [Memory of G[rand] D[uke] Konstantin Konstantinovich]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine], f. 244, od. zb. 94, 9 ark. [in Russian].

36. Stebnytskyi, P. *Panteleimon Kulish. [1919 r.]* [Panteleimon Kulish] [1919s]. *Instytut rukopysu NBUV* [Institute of Manuscript of the V. Vernadskyi National Library of Ukraine], f. 244, od. zb. 90, 29 ark. [in Ukrainian].

37. Stebnytskyi, P. (1919). *Prof. Khv. K. Vovk (1847–1918)* [Professor Khv. K. Vovk (1847–1918)]. *Kalendar, na rik zvychainyi 1919-yi. Pid red. M. Kushnira. «Blahodiine tovarystvo»* [The Calendar is a Year-Round 1919s. (Eds.) M. Kushnir. «Charitable Society»]. Kyiv, 119–120. [in Ukrainian].

38. Stebnytskyi, P. (1918). *Prof. Khvedir Vovk* [Professor Khvedir Vovk]. *Knyhar. Litopys ukrainskoho pysmenstva* [Bookman. Chronicle of Ukrainian Literature]. Kyiv, 11. 617–622. [in Ukrainian].

39. Stebnytskyi, P. (1918). *Spomyny pro Khv. K. Vovka* [Memoirs about Khv. K. Vovk]. *Nashe mynule* [Our Past]. II. *Nekrolohy y spomyny* [II. Necrologues and Memoirs]. 141–148. [in Ukrainian].

40. Stepchenko, O. P. (2010). *Epistoliarii P. Stebnytskoho ta B. Hrinchenka z fondiv Instytutu rukopysu Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho yak dzherelo z vyychennia natsionalnoi vydavnychoi spravy v Ukraini* [The epistolary of P. Stebnytskyi and B. Hrinchenko from the funds of the Institute of Manuscripts of the V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine as a source for the study of national publishing in Ukraine]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy: arkheohrafichni doslidzhennia unikalnykh arkhivnykh ta bibliotechnykh fondiv* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine: Archeographic Research of Unique Archival and Library Funds]. Kyiv, 14. 294–305. [in Ukrainian].

41. Torkut, N. M., Marinesko, V. Yu. (2014). *Biohrafistyka yak metazhanr: sproba teoretyko-literaturnoi identyfikatsii fenomena* [Biographistica as a meta-genre: an attempt to explain the theoretical and literary phenomenon]. *Derzhava ta rehiony* [State and Regions]. 2014. № 4. 4–11. [in Ukrainian].

42. Kharytonenko, O. (2017). *Zhanrovi hrani biohrafichnoho dyskursu v suchasniy periodytsi* [Genre verges of biographical discourse in contemporary periodicals]. *Zhurnalistyka* [Journalism]. 16 (41). Kyiv, 150–171.

43. Kharytonenko, O. (2017). *Suchasna publitsystychna biohrafika* [Contemporary publicistic biographica]. *Obraz* [Image]. 1 (23). Sumy, 18–27. [in Ukrainian].

Рецензент:

Бородай І.С., д.і.н., проф.

Надійшла до редакції 09.06.2018 р.